

GENCİNE

Klasik Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Cilt: 3 Sayı: 6 Aralık 2023 & Volume: 3 Issue: 6 December 2023
www.gencinedergisi.net

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE KÜLHANBEYİ TİPİ KÜLHANBEYİ (ROUGHNECK) TYPE IN CLASSICAL TURKISH POETRY

Ecem ÖZER*

Öz

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren fiziksel ve ruhsal farklılıklarıyla bir arada yaşayan bireylerin kolektif bilinçte birbirlerini etkilediği kuşkusuzdur. Bu etkileme sürecine ortak yaşam alanında bulunma, coğrafi ve tarihsel konumlar, gelenekler, inanışlar gibi faktörler neden olur. Her ne kadar karakter olarak kişisel farklılıklar olsa da aynı fikir çerçevesinde birleşmiş çeşitli zümreler tarih boyunca var olmuştur. İçinde bulunduğu toplumun geleneği, yaşam tarzı ve inançları doğrultusunda bazı temel amaç ve özellikler çevresinde birleşen zümrelere tip denir. Klasik şiirde şair, eserini kurgulama sürecinde zihninde tiplerin bıraktığı izlenimlerden yararlanır. Toplum hafızasında her daim varlığını sürdürmüş tiplerden biri külhanbeyi tipidir. Çalışmamızda tip ile ilgili yapılan incelemeler sonucunda çeşitli şairlerin külhanbeyi tipine dair yaptığı tasvirler doğrultusunda tipin fizyolojik ve psikolojik özellikleri tespit edilmeye ve zamanın algısındaki külhanbeyi tipinin klasik Türk şiirine yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, tipler, külhanbeyi.

Abstract

Since the beginning of human history, individuals coexisting with their physical and spiritual differences undoubtedly influence each other in the collective consciousness. Factors such as shared living spaces, geographical and historical locations, traditions, and beliefs contribute to this influencing process. Despite personal differences in character, various groups united within the framework of common ideas have existed throughout history. These groups, united around certain fundamental purposes and characteristics in accordance with the traditions, lifestyles, and beliefs of their societies, are referred to as archetypes. In classical

poetry, poets benefit from the impressions left by archetypes in their minds during the process of constructing their works. One of the archetypes that has always maintained its presence in the collective memory of society is the "külhanbeyi" archetype. In our study, based on the examination of various poets' descriptions of the "külhanbeyi" archetype, attempts were made to identify the physiological and psychological characteristics of the archetype. Findings obtained from approximately 350 verses and historical sources were used to reveal the perception of the "külhanbeyi" archetype during a specific period. The reflections of the "külhanbeyi" archetype in classical poetry were analyzed and interpreted within the framework of the concept of archetype.

Keywords: Classical Turkish Poetry, types, külhanbeyi (roughneck)

Giriş

Edebiyat tarihi içerisinde her devirde adından sıkça bahsedilen tip kavramı, genel manada içinde bulunduğu toplumun geleneği, yaşam tarzı ve inançları doğrultusunda bazı temel amaç ve özellikler çevresinde birleşen topluluklardır. Çeşitli araştırmacılar tip kavramı üzerine görüşler belirtmişlerdir. Mehmet Kaplan, Murat Belge, Berna Moran gibi araştırmacılar çeşitli türler odağında tiplere dair tanımlar yapmışlardır. Edebi eserlerin nesnesi insan ve ona ait tüm unsurlar olduğundan, edebiyat tarihini sosyolojik açıdan incelemek son derece önemlidir. Klasik şiirin temel olarak üzerine kurulduğu âşık, sevgili ve rakip tipinin yanında, sosyal hayatta var olmuş tipler de bulunmaktadır. Bu konuda yazılan doktora tezinde M. Furkan Çelik tipleri üç ana başlıkta; Aşk anlayışıyla şekillenen, Türk tasavvuf düşüncesiyle şekillenen ve sosyal hayatta karşılaşılan diğer tipler olarak sınıflandırmıştır.¹ Toplumun ortaya çıkardığı bu tiplerin klasik şiirin alt yapısını anlamada önemli bir misyon taşıdığı kuşkusuzdur. Çalışmamızın konusu olan külhanbeyi tipi ise sosyal hayatta karşılaşılan tipler kategorisine girer. Ortaya çıkış tarihi çok net şekilde bilinmemekle birlikte XIX. Yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Türk toplumunda eğlence ve temizlik işlevleriyle ön planda olan hamam geleneği aynı zamanda yüzyıllar boyunca toplumsal bir misyon edinerek kimsesizlerin barınma ihtiyacını da karşılamıştır. Hamamın ısınma ihtiyacının karşılandığı külhan bölümünde yaşamını sürdüren külhanbeyleri bir ihtiyaç sonucu bir araya gelmiş ve zaman içinde belli kurallar çevresinde yaşamlarını sürdürmüştür. Bu kurallara dair bilgilere Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*² ve Reşat Ekrem Koçu'nun *Patrona Halil*³ eserleri dışında edebi kaynaklardan da ulaşılabilir. Çalışmamızda Külhanbeyi kavramı ile ilgili yapılan çalışmalardan da faydalanarak tipin tanımı, geleneğin usulleri, fiziksel ve karakter özellikleri beyitler üzerinde gözler önüne serilmiştir. Bunun yanı sıra külhan, klasik şiirde birçok benzerlik ilişkisiyle kullanılmıştır. Gönül ile külhan, dünya ile külhan benzetmelerinin yanında, rint meşrep olduklarını söyleyebileceğimiz külhanbeylerinin kınanmak için gül bahçesini külhana tercih ettiği beyitler de karşımıza çıkmaktadır. Taramalar sonucu ele aldığımız 350 civarında beyitte külhan ve burada yaşayan külhanbeyi tipinin melametle ilişkisi açıkça görünmektedir. Tipolojik özellik olarak

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ecemozer1998@gmail.com

¹Çelik, Mehmet Furkan (2019). *Klasik Türk Şiirinde Tipler*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli.

²Tevfik, Ebuzziya, 1973, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.

³Koçu, Reşat Ekrem, 2001, *Patrona Halil*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul.

kalender, aşk ehli, dünyaya tamah etmeyen, yiğit bit zümre olması yanında yaşamlarının çok ötesinde bir bakış açısı geliştirdikleri söylenebilir. Beyitlerde açıkça geçen melâmet, Abdal, kalender, rint gibi kavramlar külhanbeyi tipinin sanılandan daha farklı özelliklere sahip olduğunu bize gösterir.

KÜLHANIN BEYİTLERE YANSIMASI

Hamam her kültür için önemli bir sosyal mekân olarak karşımıza çıkar. Türk kültüründe, temizlenme, eğlenme gibi işlevlerin yanında evsizlerin barınma ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Gedikpaşa hamamı başta olmak üzere "Mahmud Paşa, Bayezid, İbrahim Paşa, Ayasofya, Çinili ve Haseki hamamları" (Yazıcı 2007:13)⁴ ünlü hamamlardır. Tarih boyunca toplumsal boyutta yaygın şekilde kullanılması ve her bölgede fazlaca bulunması sebebiyle sosyal bir kurum olarak da değerlendirilmiştir. "Türk hamamları şekil olarak soyunmalık (camekân), aralık, ılıklik, kurnaların ve göbek taşının bulunduğu yer olan sıcaklık, halvet, kurutmalık, sıcak ve soğuk su deposu ile külhan bölümlerinden oluşmaktadır." (Kaplan 2010: 132)⁵ Külhan kelimesi sözlükte hamam ateşliği, külhanbeyi tipi ise geceleri ısınmak için hamamın külhan kısmını kullanan serseri ve yaramaz çocuk olarak tanımlanır.⁶

Yaturlar kûşe-i külhanda bî-gam

Mecânîn-i şebistân-ı harâbât

(*Tecelli Divanı*, g. 14/3)

Külhanın hamam literatüründeki karşılığı ise "Türk hamamlarında sıcaklık hacminin duvarının bitişiğinde yer alan sıcak su deposunun gerisinde bulunan, boyutları her hamamda farklı olan, hamamın ısıtılmasını sağlayan ateşin yakıldığı, yakıtın depolandığı ve atıklarının biriktirildiği hacimdir"⁷(Dost 2009:252) şeklinde tanımlanır. Hamam kazanında yakılan ateşle, hamamdaki su ve hava ısıtılır. Sıcak bir yer olması dolayısıyla külhan beyleri külhan kısmında barınmıştır. Bunun sonucu olarak giysilerinde ateş yanıkları olmaktadır.

Külhan-ı dehri görüp gülşeni zibâ şanduñ

Ser-be-ser ahkerin anuñ gül-i hamrâ şanduñ

(*XV. Yüzyıl Şiir Mecmuası*, terc.43/III-4)

Beyitlerde külhan çeşitli benzetmelerle birlikte kullanılır. Bunlardan biri dünya-külhan benzetmesidir. Dünya içinde barındırdığı tüm kötülükler ve karmaşasıyla, şairin hayal âleminde adeta yanan külhan ateşi gibidir. Klasik şiirde âşık, dünya nimetlerine gönül vermeyen biri olarak ifade edilir. Maddeden çok mana alemiyle ilgilidir. Dünyayı kendine bir kınanma yeri olarak görür ve çeşitli acılara tabi olur. Bu doğrultuda yukarıdaki beyitte dünya, külhana benzetilir.

Külhana girseñ eger bulursun ehl-i kemâl

Gülşene girme hazer it hele nâdânlar ile

(*Mihri Hatun Dîvânı*, g.173/3)

⁴Yazıcı, Nesimi (2007). "Osmanlılar Döneminde Yetimlerle İlgili Farklı Bir Uygulama Külhanbeyliği Kurumu", *İstem*, 5/9, s.9-20.

⁵Kaplan, Yunus (2010). "Türk Hamam Kültürünün Divan Şiirine Yansımaları", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 144, s.131-155.

⁶Sami, Şemsettin (2004). *Kamus-i Türki*, İstanbul, s.1176.

⁷Dost, Ali Ertuğrul (2009). "Hamam Yapıları ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7/13, s.241-266.

Mihri Hatun Divanı'ndan alınan beyitte külhan-gülşen karşıtlığıyla asıl bilgi ehlinin külhanda, cahillerin de gül bahçesinde olduğu düşüncesi yansıtılır. Gül bahçesi güzel bir estetik mekân olması yanında cahillerin bulunduğu yer olması yönüyle eleştirilir. Külhan ise bilgili, faziletli kişilerin bulunması dolayısıyla ön planda tutulur. Beytin bakış açısında külhan gül bahçesinden daha iyi ve daha doğru kişilerin bulunduğu yerdir.

*Künc-i külhan yâd-ı ruhsâruñla gül-şendür baña
Gül-şen-i firdevs sensüz künc-i külhandur baña
(Şehâbî Divanı, g.15/1)*

Âşığın yanan gönlü ile külhan benzerliğine beyitlerde sıkça rastlanır. Sevgilinin olmadığı yer külhan gibi yakıcı ve ızdıraplıdır. Gül bahçesi ise sevgili ile rakip tipinin bir arada bulunup eğlenmesiyle şair için olumsuz bir mekândır. Birçok beyitte âşığın göğsü yanan ateşe, oradan çıkan feryadı da ateşten çıkan dumanlara eşdeğer tutulur.

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE KÜLHANBEYİ TİPİ

1. Külhanbeyi Tipinin Doğuşu ve Usulleri

Külhanbeyi olup külhana kabul edilmenin ilk şartı kimsesiz ve evsiz olmaktır. Çeşitli yaş gruplarından bir evi ve ailesi olmayan kişiler arkadaş çevresi yoluyla veya mecbur olarak külhana gelir. Bunun yanı sıra suç işleyenlerin de yakalanıp külhana atıldığına dair bilgiler mevcuttur. Külhanda belli bir işleyiş ve usuller hakimdir. Külhanda ilk günü olanlar o akşam pişecek helva ve pilavın malzemelerini temin eder ve külhanın diğer mensuplarına hizmette bulunur. Malzemeleri temin etmeleriyle ilgili hırsızlık ya da zorbalık gibi çeşitli yollara baş vurduklarına dair bilgiler vardır. Külhanbeylerinin başında bir deste başı ve külhanın yakılmasıyla görevli külhancı bulunur. Akşam yemek yendikten sonra deste başı bir lokma ekmeğini tuza batırır ve bunun eşliğinde topluca beyitler söylerler.

*"Bu ocağın adı gerçek külhandır,
Yersizlere yurtsuzlara mekândır.
Nice erler yetişmiştir külhandan,
Kim bilir kim bugün nerde pünhandır.
Ana baba bucağına sığmayan,
Yavrucuklar bu ocakta mihmandır.
Pirimizdir bizim koca Layhar;
Hak budur kim eşi gelmez sultandır.
Hu çekelim Layhar'ın ruhuna hu!
Ânın için bâ-y ü gedâ yeksandır"*

(Özmen, 2017: 34)

Bir ritüel olarak söylenen dizelerde külhanlarda yetişen külhaniler anılır ve pirleri olan Layhar'ın ruhu şad edilir. Layhar aslında bir isim değil lâkaptır. "Rivayete göre Layhar, Gazneli Mahmud (998-1030) döneminde Gazne'de bir hamam külhanını mesken edinmiş, çul çaput içinde yarı çıplak, süflî hayat yaşayan ayyaş bir kişiydi. Meyhanelerde şarap fiçılarının dibinde biriken tortuyu yer/içerdi ve Farsça lâ-y ve hâr'dan oluşan ismi de bu anlamdaydı." Layhar'a ait bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda rint meşrep biri olduğu söylenebilir. "Külhanın demirbaş eşyası arasında bulunan üç kollu demir şamdana, ona olan saygı ve bağlılıklarının

göstergelerinden biri olmak üzere "Lâyhâr'ın Gözü", "Lâyhâr'ın Kalp Gözü" ve "Lâyhâr'ın Kalbi" gibi isimler vermişler, horoza da Lâyhâr'ın timsali diye saygı göstermiş, külhanlarının bahçesinde birer horoz beslemişlerdi ki, bu aynı zamanda kendilerine sabahları kalkma zamanını hatırlatmaktaydı."

*Tarîk-i fâkada hem-kefş olup Senâ'îye
Cenâb-i Külhanî-i Lâyhâra dek gideriz
(Nailî-i Kadîm Dîvân, g.166/3)*

2. Külhanbeyinin Fiziksel Özellikleri

Külhanbeyleri ateş küllerinin üzerinde başları bir araya gelecek şekilde yatarlar. Beyitlerde bu durumdan dolayı vücutlarında ateş yaraları çıktığı aktarılır. Yine şairler döşek olarak kullandıkları külhan küllerini sincap kürküne eşdeğer tutar:

*Baňa âhî yaraşur altun beneklü câme-hâb
Külhan içre pister-i sincâbî hâkister yiter
(Âhî Divanı, 6028)*

Bazı beyitlerde külhanda yatanlara sultan denmiştir. "Külhanbeyleri, başlarına uzun ve sıfır numara fes giyer, bellerine gayrı muntazam bir surette kuşak sarar, bacaklarına geniş pantolon geçirir, ayaklarına da ökçeleri basık yemeni giyerlerdi (Pakalın, 2004: 289)" (Çelik, 2019:288). "Başa dört beş arşın boyunda kıymetli bir şal sarılırdı. Sırta bir gömlek giyilir, kollar bol yenli ve daima dirseğe kadar sıvalı, düğmeler asla iliklenmez, sine üryan, memeler muhakkak görünecekti. Göğüs kılı ise, kıllar ustura ile tıraş edilir, iki meme ortasında yalnız bir tutam kıl bırakılır, onlara da birer küçük inci boncuk geçirilip düğmelenir, adına sine perçem denilirdi. Belde, Sakız veya Trablus Kuşağı, yarım Fransız pantolon, boyundan atma püsküllü kordon ve arkasına basılmış yumurta topuk, kundura külhanbeyinin kıyafetini tamamlardı. (Demirtaş, 2006: 118)" (Çelik, 2019:289):

*Külhan içre sâkin-i hâkister-i idbâr olan
Eylemez ikbâl ile gül-şende sincâb arzû
(Sehâbî Divanı, g.321/6)
Ferâgat 'âleminde ey Tûrâbî pâdişâ ol var
Yataguñ eyle külhan bister-i sincâbîdür küller
(Tûrâbî Divanı, g. 4/5)*

Beyitlerde de belirtildiği gibi yersiz, yurtsuzlar bu ocakta kader ortaklarıyla birlikte yaşamlarına devam eder. Aralarında "yalan; pestil, hasta veya sarhoş; damgalı, para; camcı, kurnaz; câmi, kalabalık; çamur, ziyafet; çiftlik, pazaryeri; düşeş, tokat; simit, kolay ele geçen şeyler; şamdan, arkadaş; şeytan, tali; sıçan, bakkal; sucuk, zengin; su yolu, doğru yol; sıvamak, barışmak; darphane, kumar; topallamak, beceriksizlik; kaz, gürültücü..."⁸ gibi kelimelerin bulunduğu kendilerine özgü bir dil kullanırlar. Tulumbacılık gibi çeşitli işlerle uğraşırlar. Bunlardan biri sokakların çamurlarını süpürmektir. Karşılığında halktan bahşiş isterler. Şairlik, şarkı söylemek gibi yeteneklere sahip külhanbeyleri de vardır. Gösterişli ve serseri olduklarına dair beyitler bulunur. Aşağıdaki beyit külhanbeylerinin edalı, gösterişli ve güzellikte üstün oluşuna dair bir örnektir:

⁸Özmen, Taner (2017). "Bir Okurun Not Defteri: Ebüzziya'da Külhanbeylik", *Türk Dili Dergisi*, 68/792, 29-36.

*Var mıdur hüsn ile mümtâz-ı cihân âlemde
Şeh-levendâne edâ kec-külehumden gayrı Yâver
(Üstüner 2010: 212)*

3. Külhanbeyinin Karakter Özellikleri

Külhanda yatanların özellikleriyle ilgili beyitlerde divane, avare, gamlı, Abdal, meczup, mecnun, serseri, zorba, dilenci gibi kavramlar geçmektedir. Toplum dilindesıklıkla kullanılmaya devam eden külhanbeyi kelimesinin günümüzdeki karşılığıdaserseri, kabadayı, ağır abi olarak kabul edilmektedir. "Pakalın, Külhanbeyi tabirinin, serseriler ve çepakin (çapkınlar) güruhu hakkında kullanılan bir tâbir olduğunu"¹¹söylemektedir. Kural tanımaz olmaları "Abdâlların, gezgin dervişler olması, dilenmeleri, pejmürde giyinmeleri, üryan olmaları, kimsesiz olup başıboş bir hayat sürmeleri, keyif verici maddeler kullanmaları gibi serseri ve külhanilerle birçok ortak özelliklerinin olduğu bilinmektedir" (Çelik, 2019:289):

*Bulmamış emr-i ma'âşa çare
Künc-i külhanda yatur avare
(Tokatlî Kânî Divanı, 36/15)*

*Kırk beş akçem gitdi kül oldum Gedik Paşada ben
Ülfet itdüm külhanîler perîşân oldı hep
(Tırsî Divanı, g. 24/2)*

*Her gedânun yaz u kış peşminesin sincâb ider
Olmaz ey 'Âli bn asayış yni külhan gibi
(Gelibolulu Âlî, g. 1309/7)*

4. Külhanbeyi ve Abdal İlişkisi

Beyitlerde açıkça geçen abdal teriminin külhanbeyi tipiyle sıkı bir ilişkisi vardır. Külhanbeylerinin sıcağa, soğuğa, fakirliğe ve çeşitli zorluklara bu bakış açısıyla yaklaşıkları görülür. Dünyayı ve gülşeni külhana değişmemişlerdir. Bunun yanı sıra yine melametle ilgili Abdal, gedâ (dilenci), divane, avare, kalender, derviş, aşk ehli, kimsesiz, gamlı, yanmış kelimeleri de beyitlerde geçmektedir. Melamet ehlinin özelliklerinden biri vücutları çıplak şekilde gezgin olarak dolaşıp, geçimlerini dilenerek karşılamalarıdır. Külhanbeyleri de külhana alındıkları ilk gün pişecek helva ve pilavın malzemelerini esnaftan dilenerek veya zorbalıkla toplamaya çalışır. Geçim tarzı itibariyle bir benzerlik söz konusudur. Bir diğer benzer yönleri çıplak olarak dolaşmalarıdır. Külhanbeyleri külhanın sıcağından kaynaklanan bir çıplaklık haline bürünürler. Bunun yanında serseri, dağınık bir giyim kuşama sahiplerdir. Külhanda yatanlar için küller, hayvan kürkünden daha konforludur. Tüm dünyevi rahatlıkları reddedip kendilerini zorluklarla terbiye edişleri de ortak bir yöndür. Külhanbeylerinin kendilerine pir olarak gördükleri Layhar'da rind bir kişidir. Hayatını şarap içerek geçirdiği rivayet edilir. Klasik şiirin merkezini oluşturan aşıkla, aşk ehli oluşuyla benzer bir misyonu olan abdalın konu olduğu beyitler aşağıda verilmiştir:

*Sîneme 'ışk âteşi urdum görüp ruhsârûnî
Dâyimâ abdâl olan külhanda yatur iy nigâr*

(PBMK 8389)

Başına sultân olup abdâl olan 'âşıklara
Külhanuñ hâkisteri hoş-ter gelür sincâbdan
(Mecma'u'n-Nezâ'ir, 3507/8)

Sîne tennûrunda dil kim âteş-i rûşen yakar
Bir fenâ abdâla benzer gûyiyâ külhan yakar
(Hayreti Divanı g. 64/1)

Âfitâb ahker u gerdün bir avuç hâkister
Bizüz abdal-ı cihan dehr bizim külhanımız
(Celîlî Dîvânı, 132/4)

Ölçerse gönül nâr-ı gamı sînede dir cân
Od almaga abdâl yine külhana geldi
(Bursalı Rahmî Divanı, g. 208/3.)

Îcâd-ı derd ü rahat iden eylemiş nasîb
Erbâb-ı 'ayşa gülşeni abdala külhanı
(Nev'î Divanı, g. 540/4)

Köşe-i külhan olursa yerimiz bütün bütün
Gel kalender olalım terk-i diyâr eyleyelim
(Sun'î Dîvânı, mur. 8/V)

5. Külhanbeyi-Melamet İlişkisi

Şiir kurgusunda âşık olarak yerini alan abdalın benimsediği yol melamet yoludur. Beyitlerde külhanilerin giysi olarak çıplak oluşunu kürklere tercih etmesi, buldukları yeri terk etmeleri, kendilerini kınamaları, dilencilik ve zorbalık yapmaları melametle eşleşmektedir.

Melâmet külhanı 'uryânına 'arz-ı libâs itme
Ki ol hâkisterî hil'at geyüp sincâbdan geçmiş
(Sehâbî Divanı, g. 177/5)

Hâsılı aña girüp böyle bürûdet çekeli
Baña eshel görünür şu'bede-i külhânî
(Rûznâmecî-zâde Şinâsi Divanı, k. 9/30)

Selâmetde nümûdâr-ı melâmet vakt-i hâcetde
İderler künc-i külhânda safâ-yı suffe-i cevsağ
(Sâkıb Mustafa Dede Divanı, k. 13/36)

'Ayniyâ sûk ı melâmetde satup nâmûsı
Külhan ı 'aşka varup bir yatacak yer yaparız
(Antepli Aynî Divanı, g. 73/5)

Köşe-i külhan olursa yerimiz bütün bütün
Gel kalender olalım terk-i diyâr eyleyelim
(Sun'î Dîvânı, mur. 8/V)

Sonuç

XIX. Yüzyıla kadar sosyal hayatta varlığını sürdürmüş külhanbeyi tipi gerek sınır tanımaz karakteri gerek gösterişli fiziğiyle beyitlere konu olmuştur. Beyitlerde külhanbeyinin barındığı külhan ile ilgili dünya- külhan benzetmesi, gülşen- külhan zıtlığı ve gönül- külhan benzetmesi yoluyla aşık tipinin özelliklerine yer verilmiştir. Külhanbeyi yaşayışıyla rint meşrep bir tiptir. Beyitlerde buna örnek olarak, mecnun, dilenci, avare, abdal, melamet, kalender, derviş, gamlı, yanmış, kimsesiz, serseri kelimeleri kullanılmıştır. Fiziksel görünüşüyle gösterişli olan külhanbeyi tipinin giyim şekli de yaşam tarzını yansıtmaktadır. Dağınık, yanmış ve parçalanmış kıyafetleri ve zaman zaman üryan olduklarına dair saptamalar yapılmıştır. Külhanbeyini tanımlamaya dair maddelendirdiğimiz tüm bölümler beyitlerle desteklenmeye çalışılmıştır. Birbirini etkisi altına alıp toplumu oluşturan tüm zümrelerde bir etkileşim söz konusu olduğu gibi külhanbeyi melamet ilişkisi de beyitler üzerinden ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Şerife (2000). *Rûz-nâmeci-zâde Şinâsî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi. 132.
- Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>.
- Arı, Ahmed (2011). *Melevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sakıp Dede ve Divanı*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10646,sakibdededivanimetinpdf.pdf?0>.
- Arslan, Mehmet (2018). *Mihri Hatun Divanı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0>.
- Arslan, Mehmet (2004). *Antepli Ani Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aydın, Abdullah (2016). "Klasik Türk Şiirinde Levendâne Tarz", *Erdem*, 1/70, 5-24.
- Azar, Birol (2005). *Türabi Divanı-İnceleme Metin-*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Bayak, Cemal (2017). *Sehabi Divanı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?0>.
- Çavuşoğlu, Mehmed, ve M. Ali Tanyeri (1981). *Hayretî: Dîvan (Tenkitli Basım)*, İstanbul: İÜEF Yayını.
- Çelik, Mehmet Furkan (2019). *Klasik Türk Şiirinde Tipler*. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Deniz, Sebahat (2005). *Tecelli ve Divanı*. İstanbul: Veli Yayınları.
- Dost, Ali Ertuğrul (2009). "Hamam Yapıları ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7/13, 241-266.
- Erdoğan, Mustafa (2017). *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55910,bursali-rahmi-divanipdf.pdf?0>.
- Harmancı, M. Esat (2003). "Bir Divân Sâiri: Rûznâmeci-zâde Sinâsî [-1702]". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- İpekten, Haluk (2019). *Nâ'ilî-i Kadîm Divanı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>.

- Kaçalin, Mustafa S. *Ahi Divan*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10590,ahidivanimustafakacalinpdf.pdf?0>.
- Kaplan, Yunus (2010). "Türk Hamam Kültürünün Divan Şiirine Yansımaları", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, /44, s.131-155.
- Kazan Nas, Şevkiye (2018). *Celîlî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59375,celili-divanipdf.pdf?0>.
- Koçu, Reşat Ekrem (2001). *Patrona Halil*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Köksal, M. Fatih (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0>.
- Özmen, Taner (2017). "Bir Okurun Not Defteri: Ebüzziya'da Külhanbeylik", *Türk Dili Dergisi*, 68/792, 29-36.
- Sami, Şemsettin (2004). *Kamus-i Türki*, İstanbul.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tevfik, Ebuzziya (1973). *Yeni Osmanlılar tarihi*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.
- Yakar, Halil İbrahim (2002). *Gelibolulu Sun'î Divanı ve Tahlili*. Doktora Tezi, İstanbul.
- Yazar, İlyas (2017). *Kânî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0>.
- Yazıcı, Nesimi (2007). "Osmanlılar Döneminde Yetimlerle İlgili Farklı Bir Uygulama Külhanbeyliği Kurumu", *İstem*, 5/9, s.9-20.
- Yılmaz, Kadriye (2017). *İbrahim Tırsi ve Divanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55911,ibrahim-tirsi-ve-divanipdf.pdf?0>.